

Spis rzeczy

z objaśnieniami

1816–1827

<i>Rano pytam, kiedy wstaję / Morgens</i> (1816)	7
<i>Coś gna mnie tu, coś gna mnie tam / Es treibt mich hin</i> (1817)	7
<i>Kochanie, połóż mi dłoń na sercu / Lieb Liebchen</i> W PO PM pt. Holzmeier.	8
<i>Kołysko piękna moich cierpień / Schöne Wiege</i> (1819)	8
<i>Czekaj, czekaj, mój żeglarzu / Warte, warte</i>	9
<i>Różami, mirtem, świetnie i skrzętnie / Mit Rosen</i>	9
<i>Smutny chłopiec / Der Traurige</i> (1820)	10
<i>Błąkałem się pod drzewami / Ich wandelte</i> W rękopisie tytuł: <i>Das Wörtlein Liebe.</i>	11
<i>Góry, zamki patrzą na dół / Berg' und Burgen</i>	11
<i>Sny miałem kiedyś... / Mir träumte einst</i> (1821) Wiersz otwiera cykl <i>Obrazy snów.</i>	12
<i>Minnesingerzy / Die Minnesänger</i>	12
<i>Żegluga / Wasserfahrt</i>	13
<i>Złote gwiazdki patrzą na dół / Güldne Sternlein</i>	14
SONETY FRESCO DO CHRISTIANA S. (1821)	
Dziewięć sonetów zamieszczonych w PO i KP – Christian Sethe, przyjaciel w Düsseldorfie.	
<i>Dajcie mi maskę... / Gib her die Larv'</i>	14
<i>Śmieję się głośno... / Ich lache</i>	15
<i>Ten świat był dla mnie... / Die Welt war mir</i> W rękopisie i PO oznaczony jako VIII, niezamieszczony w KP	15
<i>Do mojej matki / An meine Mutter</i> <i>Przywykłem głowę nosić wysoko / Ich bins gewohnt</i>	16
<i>W dzikim szaleństwie... / Im tollen Wahn</i>	16
<i>(Poślubiona) / (Die Vermählte)</i> (1821)	
<i>Nie skarżę się... / Ich grolle nicht</i>	17
<i>Tak, jesteś biedna... / Ja, du bist elend</i>	17
<i>Witanie i żeganie / Lebensgruß</i> W PO pt. <i>An Alexander</i> , Pr. v. W. – A. zu Sayn Wittgenstein-Hohenstein, przyjaciel ze studiów w Bonn.	18
PIĘĆ PIEŚNI O WIOŚNIE (1822)	
<i>Nadszedł miesiąc maj / Gekommen ist</i>	18
<i>Chcę duszę mą zanurzyć / Ich will meine Seele</i>	19
<i>Wiele ci powiadali / Sie haben dir</i>	19

Spis rzeczy

Czemu róże są takie blade / Warum sind	19
SIEDEM PIEŚNI (1822)	
Słoń tve lico do mych lic / Lehn deine Wang	20
Uściśnij mnie miłość / Du sollst	20
Północ była zimna i niema / Die Mitternacht	21
Tak świeci miłość moja / Es leuchtet	21
Już grają flety i skrzypce / Das ist ein Flöten	21
Gwiazda spada rozbłyskiem / Es fällt ein Stern	22
One mnie udręczyły / Sie haben mich	22
[Cykl jesienny] (1822)	
Z leż moich trysnął nagle / Aus meinen Tränen	23
Stoją nieporuszone / Es stehen	23
Obraz z lat zapomnianych / Manch Bild	24
Młodzieniec kocha dziewczynę / Ein Jüngling	24
Na drog krzyżowce będzie chowany / Am Kreuzweg	25
Gdy dwoje się rozłączają / Wenn zwei	25
Znow mi przyśnił się sen dawny / Mir träumte wieder	26
Stoję na szczycie wysokiej góry / Ich steh auf des Berges	26
Parafraza pieśni Wenn ich ein Vöglein wär z Cudownego rogu chłopca	26
Mój powóz się toczy powoli / Mein Wagen	27
To jest huczenie i wycie / Das ist ein Brausen	27
W noc każdą we śnie widzę cię / Allnächtlich im Traume	27
Jesienny wiatr drzewami targa / Der Herbstwind	28
[Cykl zimowy] (1822)	
Niech się śnieg na dworze piętrzy / Mag da draußen	29
I róża, i lilia, gołąbka i słońce / Die Rose	29
Kiedy patrzę w twoje oczy / Wenn ich in deine	29
Twarz twoja tak kochana, piękna / Dein Angesicht	30
A więc już całkiem zapomniałaś / So hast du	30
Głowa mówi: Ach, gdybym tylko... / Ach, wenn ich nur	30
Gdym ja na długo, długo opuszczał / Und als ich so	31
Gdyby wiedziały kwiatki te male / Und wüßten's	31
Świat jest tak piękny... / Die Welt ist so schön	32
Niebieskie fiołki oczek / Die blauen Veilchen	32
Miła, masz mi dziś powiedzieć / Liebste, sollst	32
Na kochanki mojej oczkach / Auf meiner	33
Odkąd miła jest daleko / Seit die Liebste	33
Gdziekolwiek jestem, mnie otacza / Wo ich bin	34
Stare, niedobre pieśni / Die alten, bösen Lieder	34
Z tomu TRAGEDIE, WRAZ Z LIRYCZNYM INTERMEZZEM (1823)	
Przypisanie / Zueignung	35
Na skrzydłach mojej pieśni / Auf Flügeln	35
Kwiat lotosu się lęka / Die Lotusblume	36
W Renie, w pięknej rzece / Im Rhein	36
W LI pt. Pozdrowienie anioła. Z teki malarza / Der Gruß des Engels	36
Nie kochasz mnie, nie kochasz mnie / Du liebst mich nicht	37

Spis rzeczy

Nie przysięgaj, kochaj tylko / O schwöre nicht	37
Świat jest głupi, świat jest ślepy / Die Welt ist dumm	38
Lipa kwitła, słowik śpiewał / Die Linde blühte	38
Mieliśmy wiele uczucia dla siebie / Wir haben viel	38
Zostałaś mi wierna najdłużej / Du bliebest mir	39
Miła moja, kiedy w grobie / Mein süßes Lieb	39
Wyniosły świerk samotnie stoi / Ein Fichtenbaum	40
Z moich wielkich cierpień / Aus meinen großen	40
Zapomnieć tego nie mogę / Ich kann es	
W wyd. 2 Księgi pieśni ten wiersz (poprzednio <i>Liryczne intermezzo XXXVII</i>)	
został usunięty z woli wydawcy.	40
Filistrzy w niedzielnych surdutach / Philister	41
Przyjaźń, miłość i mądrość / Freundschaft, Liebe	
Wiersz niezamieszczony w KP.	41
Kiedy usłyszysz piosenkę / Hör' ich das Liedchen	42
Śniłem o dziecku królewskim / Mir träumte von	42
Kochanie, siedzieliśmy razem / Mein Liebchen, wir saßen	42
Ze starych baśni skinęła / Aus alten Märchen	43
Kochałem i kocham cię jeszcze / Ich hab dich geliebt	
Choćby się świat zawalił... , z Horacego, P. III, 3.	44
W świetlisty letni poranek / Am leuchtenden	44
Kładzie się lato gorące / Es liegt der heiße	44
Siedzieli i pili przy stole herbatę / Sie saßen und tranken	45
Zatrute są moje pieśni / Vergiftet sind	45
Plakałem we śnie rzewnie / Ich hab im Traum	46
TRZYDZIEŚCI TRZY WIERSZE	
Powst. 1923, publ. »Der Gesellschafter« 1824.	
Ach, nie wiem sam, co to znaczy / Ich weiß nicht	46
Po lesie chodzę i płaczę / Im Walde wandl' ich	47
Na horyzoncie dalekim / Am fernen	47
Bądź pozdrowione, ogromne / Sei mir gegrüßt	48
Znów idę uliczką dawną / So wandl' ich wieder	48
Cicha jest noc, zasnęły uliczki / Still ist die Nacht	49
Jak możesz spać spokojnie / Wie kannst du	49
Panienska śpi w komnatce / Die Jungfrau schläft	50
Me serce, me serce jest smutne / Mein Herz, mein Herz	50
Kiedym w podróży, przypadkiem / Als ich, auf der	51
Siedząc przed domem rybaka / Wir saßen	52
Piękna córko rybaka / Du schönes Fischermädchen	53
Księżyc wschodził właśnie / Der Mond ist aufgegangen	
Wiersz zaczyna się jak Matthiasa Claudiusa <i>Der Mond ist aufgegangen</i> .	53
Burza zagrała do tańca / Der Sturm spielt auf	54
Wieczór jest już blisko / Der Abend kommt	54
Gdy obok twojego domu / Wenn ich an deinem Hause	55
Wysoko tam na górze / Da droben	
Dwie początkowe zwrotki parafrazują pieśń Müllers <i>Abschied</i> z Cudownego rogu chłopca.	56
Gdy na łóżku leżę czasem / Wenn ich auf dem Lager	57

Spis rzeczy

Chciałem być przy tobie / Ich wollte bei dir weilen	57
Cóż ta łza samotna? / Was will die einsame Träne	58
Blady jesienny półksiężyc / Der bleiche, herbstliche	58
We śnie ujrzałem mą miłą / Im Traum sah ich	59
To jest niedobra pogoda / Das ist ein schlechtes	60
Twe białe palce jak lilie / Deine weißen Lilienfinger	61
Dziewuczyno z krasnymi ustami / Mädchen mit dem roten	61
Jak sny zmroczzone stoją / Wie dunkle Träume	61
Całowałaś do ran moje wargi / Hast du die Lippen	
Wiersz z <i>Obrazów z podróży I</i> , niezamieszczony w PD.	62
Jesteś mi najpierw uczciwą kobietą / Und bist du erst	62
Rozumieliście mnie rzadko / Selten habt ihr	63
Nauki dają mi i dobre rady / Gaben mir Rat	63
Jak się księżyc świecąc wdziera / Wie der Mond	63
MAŁE WIERSZE PISANE JESIENIĄ 1823	
Do ciemnego mego życia / In mein gar	
Wiersz refrenowy przejęty z Goethego <i>Nachtgesang</i> .	64
Masz diamenty i perły / Du hast Diamanten	65
Mają dziś wieczór towarzystwo / Sie haben heut	65
Czy ona nigdy nie mówiła / Hat sie sich denn nie	66
Kochali się oboje, lecz żadne / Sie liebten sich	66
Przyjacielu! Na co zda się / Teurer Freund! Was soll	66
Niecierpliwi tak nie bądźcie / Werdet nur nicht	67
POWRÓT DO DOMU 1823	
Noc jest mokra, burzliwa / Die Nacht ist feucht	67
Wiatr wkłada swoje spodnie / Der Wind zieht	68
Morze dalekim blaskiem jaśniało / Das Meer erglänzte	68
Wstąpiłem na te hale / Ich trat in jene Hallen	69
W mrocznych tonąc snach / Ich stand in dunkeln	69
Ja nieszczęsny Atlas!... / Ich unglücksel'ger	69
Śniłem: smutno patrzył księżyc / Mir träumte: traurig	70
Serce, serce, weź się w garść / Herz, mein Herz	
Nawiązanie do wiersza Goethego <i>Neue Liebe, neues Leben</i> .	70
Ty jesteś jak kwiat / Du bist wie eine Blume	
W rękopisie pt. <i>Pieśń / Lied</i> .	70
Dziecko! Byłoby twą zgubą / Kind! Es wäre	71
Ci modlą się do Madonny / Andre beten	71
Czy moja błądź ci nie zdradzi / Verriet	71
Mój drogi, jesteś zakochany / Teurer Freund, du bist	72
Ten, kto kocha pierwszy raz / Wer zum ersten	72
Chciałbym, by ból mój się rozlał / Ich wollt, meine	72
Tego młodzieńca milego / Diesen liebenswür'd'gen	
Rudolf Christiani (1797–1858), przyjaciel z Lüneburga.	73
Silnymi dłońmi z bramy odsunąłem / Mit starken	
Do: William Ratcliff.	74

Spis rzeczy

Do: POWRÓT DO DOMU 1823–1824	
Szafirami są twoje oczy / <i>Saphire sind</i>	74
Głęboko miłosną przemową / <i>Habe mich</i>	75
Żegnałem Was w niezgorszym lipcu / <i>Ich hab Euch</i> (1824)	75
Naprawdę jesteś tak mi wroga / <i>Bist du wirklich</i>	75
Ach, to są te oczy znowu / <i>Ach, die Augen</i>	76
Mieszka obok Don Henriquez / <i>Neben mir wohnt</i>	76
PIEŚNI (1824)	
Jedenaste pieśni (w tym umieszczone potem w innych całościach).	
<i>Las i pola się zielenią / Die Wälder und Felder</i>	
»Agrippina«, Kolonia 1824 nr 89. Wiersz niewłączony do KP.	77
<i>Wierzę, że się martwię / Man glaubt</i>	77
<i>Dawna pieśń / Altes Lied</i>	
»Agrippina«, 1824. Wiersz niewłączony do publikacji książkowej.	78
<i>Dawna opowieść kominkowa / Altes Kaminstück</i>	79
<i>Tam na walach Salamanki / Auf den Wällen</i>	
<i>Wały Salamanki</i> , w języku studenckim promenada w Getyndze; <i>będę relegowany</i> , aluzja do wydalenia H. z uniwersytetu z powodu afery pojedynkowej	80
MAŁE WIERSZE (1824)	
<i>Króla Wiswamitrę / Den König</i>	80
<i>Czas jest wreszcie, bym rozumnie / Nun ist</i>	81
<i>Lilio miłości mej w snach / Du Lilie</i>	
Publ. Rheinblüten. Taschenbuch auf das Jahr 1825. Wiersz niewłączony do publikacji książkowej.	81
<i>Wezwałem diabła i on przyszedł / Ich rief den Teufel</i>	81
<i>Człowieku, nie szydź z diabła / Mensch, verspotte nicht</i>	82
<i>Gdy się wam moich udręsk skarżyłem / Und als ich euch</i>	83
<i>Leży noc na obcych dróżkach / Nacht liegt</i>	83
ZE ZBIORU »POWRÓT DO DOMU 1824«	
<i>Skarżyli się kastraci / Doch die Kastraten</i>	83
<i>Od warg pięknych odsunięty... / Von schönen Lippen</i>	84
<i>Jechaliśmy nocą w gęstym mroku / Wir fahren allein</i>	84
<i>Bóg wie jeden, gdzie ta wściekla / Das weiß Gott</i>	84
<i>Na śnieżnobiałe ramiona / An deine schneeweisse</i>	85
<i>Trąbią błękitni huzarzy / Es blasen die blauen</i>	85
<i>I ja także, w mej młodości / Habe auch, in jungen</i>	86
<i>Ledwie się znamy, po oku i głosie / Kaum sahen wir</i>	86
<i>Tam nad górami wschodzi już słońce / Über die Berge</i>	86
<i>Tam na rynku w Halle / Zu Halle</i>	
W marcu 1924 doszło w Halle do prześladowań związków studenckich (H. odwiedził to miasto we wrześniu); <i>olbrzym</i> – posąg Rolanda.	87
<i>Zmierzchający wieczór letni / Dämmernd liegt</i>	87
<i>Królowie święci trzej ze Wschodu / Die Heil'gen</i>	88
<i>Dziecko, my byliśmy dziećmi / Mein Kind, wir waren</i>	88
<i>Z sercem ściśniętym, stęsknionym / Das Herz ist mir</i>	89
<i>Powiedz, gdzie jest twa kochanka / Sag, wo ist dein</i>	90

Spis rzeczy

Tęskliwość / Sehnsuchteilei	
Mistrz <i>Hämmerling</i> , w mitologii germańskiej potężny duch, przybiera różne postaci, magiczne lub groteskowe.	90
Fryderyka I–III / Friedrike (1823)	
Berlińska znajoma (1795–1832), wraz z nią i jej mężem H. interesował się wówczas kulturą indyjską.	
<i>Porzuć już Berlin, z jego grubym piachem / Verlaß Berlin</i>	90
<i>Ganges szumi, mądrym... / Der Ganges rauscht, mit klugen</i>	91
<i>Ganges szumi, wielki... / Der Ganges rauscht, der große</i>	91
Childe Harold (1824)	
Na przewiezienie ciała Byrona z Grecji do Anglii.	92
Pieśń skargi staroniemieckiego młodzieńca / Klagelied	
Pwdr. w kolońskim czasopiśmie »Agrippina« 1824, 1 sierpnia.	92
Berlin	
Pień ludowa z dawniejszych czasów, zapisana w okolicy Hanoweru.	
Parabolicznie / Parabolisch	
W liście do Mosesa Mosera z 25 października 1824 pt. <i>An Edom</i> , potem w rękopiśmiennych uzupełnieniach do KP 1838, wiersz niepublikowany za życia autora, następny tak samo.	93
<i>Wybuchnij głośną skargą / Brich aus mit lauten Klagen</i>	94
Prolog	
Do cyklu Z wyprawy w góry Harzu (1824).	95
Na Brocken / Auf dem Brocken	
Jw.	96
Do: POWRÓT DO DOMU (1826)	
<i>Zbyt jest ten świat fragmentaryczny! / Zu fragmentarisch</i>	96
<i>Długo łamałem sobie głowę / Ich hab mir</i>	96
<i>Cóż śmierć? to jest jak chłodna noc / Der Tod, das ist</i>	97
<i>Piękna i zaradna damo / Schöne wirtschaftliche</i>	
W <i>Obrazach z podróży I</i> , 1826.	97
<i>Do wschodniego wiatru mówię / Zum Ostwind sprach ich</i>	
Ze spuścizny i tak samo następny wiersz.	98
<i>W blasku księżycy leży morze / Im Mondesglanze</i>	98
<i>Miłości słodkiej szukałem wytrwale / Ich habe die süße</i>	
Do: William Ratcliff; ze spuścizny.	98
<i>Na chmurach księżyc spoczywa / Auf den Wolken</i>	
Do: Powrót do domu (1830). Publ. <i>Obrazy z podróży I</i> , wyd. 2, 1830, wraz z wierszem następnym.	99
<i>Otuleni w szare chmury / Eingehüllt in graue Wolken</i>	99
<i>Gdy nastał cudny miesiąc maj / Im wunderschönen</i> (1827)	
Do: LI. W LI wiersz umieszczony na pierwszej pozycji po <i>Prologu</i> .	100
1827–1831	
<i>Rozkwitają w mym wspomnieniu / In meiner Erinnerung</i>	
Ten i następny wiersz w rękopisie do zbioru »Nowa wiosna«.	101
<i>Smutek w zimnym sercu chowając / Verdroßnen Sinn</i> (1827)	101
<i>Jakąkolwiek wezmę postać / Jegliche Gestalt</i>	102

Spis rzeczy

POEZJE (1829)

Tragedia 1–3 / Tragödie

W Wierszach nowych cykl zamykający dział <i>Rozmaite</i> .	103
Uciekaj ze mną, bądź moją żoną / <i>Entflieh mit mir</i>	103
Spadł nagle szron wiosenną nocą / <i>Es fiel ein Reif</i>	103
Na jej grobie lipa stoi / <i>Auf ihrem Grab</i>	103

Ramsgate

Gdy młode serca się lamią / <i>Wenn junge Herzen</i>	104
Mgła jesienna, zimne sny / <i>Spätherbstnebel</i>	104

NOWA WIOSNA

Piękne oczy wiosennej nocy / <i>Die schönen Augen</i>	105
Kocham jakiś kwiat... / <i>Ich lieb eine Blume</i>	105
Ta ciepła cicha noc wiosenna / <i>Es hat die warme</i>	106
Coś się dzieje, biją dzwony / <i>Es drängt die Not</i>	106
Ach, ja tęsknię znów za łzami / <i>Ach, ich sehne mich</i>	106
Kiedy mijasz mnie niedbale / <i>Wenn du mir</i>	107
Znów jest uwięzione serce / <i>Wieder ist das Herz</i>	107
Zawarły nasze serca / <i>Es haben unsre Herzen</i>	108
Zostaje nam tylko się martwić / <i>Wir müssen zugleich</i>	108
Oczy, wy śmiertelne gwiazdy / <i>Augen, sterblich</i>	108
Wiersz niedrukowany za życia autora.	108
Raz niewierna Luiza / <i>Die ungetreue Luise</i>	109
Ucieczka / <i>Die Flucht</i>	109
Ostrzeżenie (<i>Takie książki...</i>) / <i>Warnung</i>	110

NOWA WIOSNA (listopad 1830)

Prolog (W galeriach patrzysz)	111
Po lesie szmery i gwizdy / <i>Im dem Walde</i>	111
Cicho płynie przez mą duszę / <i>Leise zieht</i>	111
Motyl w róży się zakochał / <i>Der Schmetterling</i>	112
Rozbrzmiewają wszystkie drzewa / <i>Es erklingen</i>	112
A na początku był słowik / <i>Im Anfang</i>	113
Niebieskie oczy wiosny / <i>Die blauen Frühlingsaugen</i>	114
Jeżeli masz dobre oczy / <i>Wenn du gute Augen hast</i>	114
Co tak cię nosi... / <i>Was treibt dich umher</i>	115
Twoje niebieskie oczy / <i>Mit deinen blauen Augen</i>	115
Ta róża pachnie, ale czy odczuwa / <i>Die Rose duftet</i>	115
Przechadzam się wśród kwiatów / <i>Ich wandle unter Blumen</i>	116
Jak ten obraz drży księżycza / <i>Wie des Mondes Abbild</i>	116
Powiedz, kto wynalazł zegary / <i>Sag mir</i>	116
Był sobie stary król / <i>Es war ein alter König</i>	117
Lunatyczne kwiaty lipy / <i>Mondestrunken Lindenblüten</i>	117
W lesie, w świetle księżycowym / <i>Durch den Wald</i>	118
Rano ci posyłam fiołki / <i>Morgen send ich</i>	119
Ten list, coś mi go napisała / <i>Der Brief, den du</i>	119
Nie martw się, że zdradzić mógłbym / <i>Sorge nie</i>	119
Tak jak dni te czyny wiosna / <i>Wie die Tage</i>	120

Spis rzeczy

Gwiazdy złotymi nóżkami / Sterne mit den goldnen	120
Wiosna jest smutna / Ernst ist der Frühling	121
Życzenia mile kwitną / Die holden Wünsche	121
Jak oblicze starca w górze / Wie ein Greisenantlitz	122
Ze zbioru NOWA WIOSNA (1831)	
Pod drzewem siedząc ośnieżonym / Unterm weißen	122
Wysmukła lilia wodna / Die schlanke Wasserlilie	123
Bo że cię kocham, muszę uciekać / Weil ich dich liebe	123
Jak goździków tchnienie wonne! / Wie die Nelken	
W tym i następnym wierszu możliwe odniesienia do domu wuja w Ottensen koło Hamburga i nieszczęśliwej miłości do jego córki Amalii.	123
Czy już kiedyś snów tych samych / Hab ich nicht	124
Całus po ciemku kradziony / Küsse, die man stiehlt	124
Już znowu jestem oderwany / Schon wieder bin ich	125
Niebo szare, cały tydzień! / Himmel grau	
Po powrocie z podróży włoskiej do Hamburga w styczniu 1829.	125
Do byłego goetheańczyka / An einen ehemaligen (1832)	
Rudolf Christiani, bohater wiersza <i>Tego młodzieńca milego</i> .	126
Serafina I–XV / Seraphine	
Postać scalona (też cykle następne): RT.	
Chodź wieczorem po lesie / Wandl' ich in dem Wald	127
Na wybrzeżu morza cichym / An dem stillen	127
To jest mewa biała / Das ist eine weiße Möve	128
Że ty mnie kochasz, to wiedziałem / Daß du mich liebst	128
Jak znowu ciekawie ta mewa / Wie neubegierig die Möve	128
Odbiegła mnie jak sarenka / Sie floh vor mir	129
Na tej skale budujemy / Auf diesem Felsen	
Wiersz inspirowany teologią Saint-Martina; o »trzecim Testamencie« pisał Lessing; »Bóg jest wszystkim, co tu jest«, formuła Spinozy.	129
Szara noc na morzu leży / Graue Nacht	130
Cienie całusów, miłości cienie / Schattenküsse	131
Panna stała nad morzem / Das Fräulein stand	131
Cz. X, XI i XIII w rękopisie do cyklu <i>Hortensja</i> .	
Czarne żagle ma mój statek / Mit schwarzen Segeln	131
Jak brzydko postąpiłaś / Wie schändlich du gehandelt	132
Ciągną wzburzone fale / Es ziehen die brausenden	132
Sterczy w morzu runiczny kamień / Es ragt ins Meer	132
Morze błyszczący w promieniu słońca / Das Meer erstrahlt	133
Angelika I–IX / Angelique	
Bóg mi dziś pomysłnie skinął / Nun der Gott	
W rękopisie jako Prolog do zbioru <i>Rozmaite</i> / Verschiedene.	133
Gdy tylko szybko mnie minęłaś / Wie rasch du auch	133
Nie wierzyłem nigdy, piękna / Nimmer glaub ich	134
Zakrywam oczy jej od razu / Ich halte ihr	
W rękopisie w do cyklu <i>Jolanta i Maria</i> .	134
Gdy zachwycony pocałunkami / Wenn ich, beseligt	
Przedtem w cyklu <i>Kitty</i> , III (1832).	135
Kiedy czasem innych ludzi / Während ich	135

Spis rzeczy

<i>Naprawdę jesteś ideałem / Ja, freilich bist du</i>	135
<i>Nie rzucaj mnie... / Schaff mich</i>	136
<i>Karnawał dzięki tej miłości / Dieser Liebe</i>	
W rękopisie wiersz osobny, powstał w Berlinie 1829.	136
Diana I–III	
<i>Te cieleśne piękne masy / Diese schönen</i>	
Aluzja do posagu Diany w Efezie, w cz. 3 do posagu Neptuna w Bolonii.	137
<i>Ujrzała światło dzienne / Am Golfe von Biskaya</i>	137
<i>Czasem, gdy u Pani jestem / Manchmal wenn ich</i>	138
Hortensja I–VI / Hortense	
<i>Kiedyś wierzyłem, że pocałunki / Ehmals glaubt ich</i>	138
<i>Na rogu staliśmy ulicy / Wir standen</i>	139
<i>W dziennych mych marzeniach / In meinen</i>	
W rękopisie w cyklu Kitty, IX	139
<i>Stoi drzewo w pięknym ogrodzie / Steht ein Baum</i>	139
<i>Melodie wygrywam nowe / Neue Melodien</i>	140
<i>Niedługo szczęście mnie zwodziło / Nicht lange</i>	141
Klarysa I–V / Clarisse	
<i>Ten mój najpiękniejszy uniosek / Meinen schönsten</i>	141
<i>Dokądkolwiek się obrócisz / Überall wo du</i>	141
<i>Niech diabeł porwie twoją Mutter / Hol der Teufel</i>	142
<i>Nie chodź złą ulicą dalej / Geh nicht durch</i>	142
<i>Już za późno na uśmiechy / Es kommt zu spät</i>	142
Jolanta i Maria I–III / Yolante und Marie	
<i>Wiedzą dobrze te dwie damy / Diese Damen</i>	143
<i>W której miałbym się zakochać / In welche</i>	
W rękopisie w grupie Poezje (1829), Ramsgate, 2.	143
<i>Butelki puste, śniadanie smaczne / Die Flaschen sind leer</i>	144
Emma I–VI	
<i>Stoi sztywno jak pień drzewa / Er steht so starr</i>	
W rękopiśmiennej grupie Pieśni (1824).	144
<i>Dwadzieścia cztery mam godziny / Vierundzwanzig</i>	145
<i>Bodaj pocałunek jeden / Nicht mal einen einzgen Kuß</i>	145
<i>Emma, powiedz w końcu prawdę / Emma, sage mir</i>	145
<i>Jestem z tobą, spór i waśnie! / Bin ich bei dir</i>	146
<i>Z groźnymi swymi cieniami / Schon mit ihren</i>	
Wiersz powstał w Berlinie 1829.	146
<i>Odejdź! / Laß ab!</i>	
Wiersz przeznaczony do cyklu Emma, napisany w Berlinie 1829.	146
1831–1844	
Na obczyźnie / In der Fremde	
<i>Postać scalona: RT</i>	148
<i>Coś gna cię / Es treibt dich fort</i>	
W rękopiśmiennej grupie Salon (1834).	148

Spis rzeczy

<i>Jesteś pogrążony w smutku / Du bist ja heut</i>	
Ze zbioru Salon, w cyklu Marzenia, II, publ. Salon 1834; Matka Betty i siostra Charlotte.	148
<i>Miałem kiedyś piękną ojczyznę / Ich hatte einst</i>	
Jw., III.	149
<i>Śniłem o jakiejś pięknej dziewczynie / Mir träumte von einem schönen Kind</i>	
Jw., I. Wiersz nieprzejęty do WN.	149
Pieśni Stworzenia I–VII / Schöpfungslieder	
Cz. I–IV w rękopiśmiennej grupie Do Pieśni Stworzenia 1833; cz. V i VI w zbiorze Romance 1844; postać scalona w dziale RT.	
<i>Bóg stworzył na początku słońce / Im Beginn schuf Gott</i>	150
<i>I Bóg rzekł tak do diabła / Und der Gott</i>	150
<i>Stworzyłem sobie na sławę i chwałę / Ich hab mir zu Ruhm</i>	151
<i>Ledwie jałem świat ten tworzyć / Kaum hab ich die Welt</i>	151
<i>Pan powiedział w szóstym dniu / Sprach der Herr</i>	151
<i>Tworzywa, materiału wiersza / Der Stoff, das Material</i>	152
<i>Po co właściwie tworzyłem / Warum ich eigentlich</i>	
Wiersz dołączony w wyd. 3. Wierszy nowych 1852.	152
Kitty (1834)	
Cykl nieprzejęty do WN, niektóre części znalazły się w cyklach <i>Angelika</i> , <i>Hortensja</i> i <i>Katarzyna</i> . Rękopis przekazany kompozytorowi Hillerowi został porzedzony tytułem: »Kitty. Błażeńskie słowa Heinricha Heinego. Jeszcze bardziej błażeńska muzyka Ferdinada Hillera. Napisane w roku 1834«. Kompozycja nie powstała, osiem wierszy ukazało się w maju 1835 w gazecie »Morgenblatt«.	153
<i>Ten dzień, com spędził go... / Den Tag den hab ich</i>	153
<i>Zostają nasze dusze... / Unsre Seelen bleiben</i>	153
<i>Pocałunków wczorajszych szczęście / Das Glück, das gestern</i>	154
<i>Wyśnione szczęście / Geträumtes Glück</i>	155
<i>Pędzi tam barka szybka / Es läuft dahin die Barke</i>	155
<i>Kitty kona! jej policzki / Kitty stirbt! und ihre Wangen</i>	156
<i>Zegnające się lato / Der scheidende Sommer</i>	156
Do cyklu »Kitty«	
<i>Oczy dawno zapomniane / Augen, die ich längst vergessen</i>	157
<i>Próżność mi podpowiada / Mir redet ein die Eitelkeit</i>	157
<i>Błyszczą tak pięknie w słońca zachodzie / Es glänzt so schön</i>	158
<i>On jest tak wzruszający / Er ist so herzbeweglich</i>	158
Pieśń nad pieśniami / Das Hohelied (1835)	158
Deutscher Musenalmanach 1854.	
Do Jenny / An Jenny (1835)	
W rękopiśmiennej grupie Gedichte (1836). Pwdr. w »Mitternachtszeitung« 1836, 4.	160
Śmieszka / Ein Weib	161
Tannhäuser I–III / Der Tannhäuser	
Burleskowa deheroizacja średniowiecznego minnsingera i rycerza, któremu po sześciu latach Ryszard Wagner nadał rysy tragiczno-mistyczne. Części I–II (publ. Salon, III, 1837, całość w zbiorze Wiersze nowe, 1844) są parafrazą legendy zapisanej w <i>Cudownym rogu chłopca</i> (z intencją, aby nie karać tak surowo nieszcześników, których usidliła miłość), a mającej swoją długą	

Spis rzeczy

tradycję. – <i>Papież Urban</i> , Urban IV (1261–1264); <i>Izami i krwią</i> , wyraz bólu jak w <i>Parsifalu</i> ; <i>szkołę poetów</i> , skupiała się wokół Ludwiga Uhlanda, m.in. Gustav Schwab i Justinus Kerner; <i>psa starego</i> , Ludwik Tieck, z satyryczną aluzją występuje też w wierszu <i>Świat na opak</i> (nie podobali mu się młodzi poeci); <i>Gans</i> , Eduard Gans, wykladał donośnym głosem i z wielkim powodzeniem w Berlinie do czasu zakazu w 1830 roku.	162
Zimne serca / Kalte Herzen	169
Testament	
Nieogłoszony za życia autora. – <i>Badeńska izba</i> , Landtag; <i>strażnikowi obyczajów</i> , Wolfgang Menzel, krytyk literacki, przyczynił się do wprowadzenia zakazu dla pisarzy Młodych Niemiec, H. wezwał go 1837 do pojedynku na pistolety, ale ten odmówił; <i>szwabskiej szkole</i> , poetów; kiedy szwabscy poeci dowiedzieli się, że w Deutscher Musenalmanach ma się ukazać portret Heinego, odmówili współpracy; <i>szlachetnemu poecie</i> , Ludwig Uhland, od pewnego czasu publikował rzadko.	170
O poranku / In der Frühe	
W grupie Nowe wiersze (1838). Album der Boudoirs 1838.	172
Z głupimi dziewczynami... / Mit dummen Mädchen	
Jw.	172
NOWE WIERSZE (1839)	
Jako I wiersz <i>Piękna gwiazda</i> do cyklu <i>Katarzyna</i> .	
Psyche	173
NOWE WIERSZE (1839)	
Wiosna / Frühling	173
Nimfy / Die Nixen	
Na podstawie baśni Wilhelma Grimma.	174
<i>To jest dawny baśni las / Das ist der alte Märchenwald</i>	
Jako przedślowie do trzeciego wydania <i>Księgi pieśni</i> (1839). W rękopisie tytuł <i>Miłość / Die Liebe</i> .	175
Katarzyna I–VIII / Katharina	
Cz. I w grupie Nowe wiersze 1839; cz. II (1830) w grupie 1827–1832; cz. III i IX w grupie 1832–1936; cz. IV, V i VIII w cyklu <i>Kitty</i> I, II i VII (1832); cz. VI w grupie Nowe wiersze 1838; w zbiorze <i>Salon</i> (1840); postać scalona w dziale RT WN.	
<i>Piękna gwiazda wschodzi w mojej nocy / Ein schöner Stern</i>	177
<i>Czy pan nie chce być jej przedstawiony? / Wollen sie nicht</i>	177
<i>Niczym Merlin, mędrzec próżny / Wie Merlin</i>	178
<i>Leżysz chętnie w mych ramionach / Du liegst mir so gern</i>	178
<i>Lubię to ciało takie jasne / Ich liebe solche weiße Glieder</i>	179
<i>Wiosna się zdala już u bramy / Der Frühling schien</i>	179
<i>Ostatnio śniło mi się... / Jüngstens träumte mir...</i>	280
<i>Każdy zabrał na to święto / Ein jeder hat zu diesem Feste</i>	281
<i>Bez pieśni żyłem, niedorzeczny / Gesanglos war ich</i>	281
Tajemnica / Geheimnis	282
<i>Gdzie wędrowiec utrudzony / Wo wird einst</i>	
W rękopisie pt. <i>Gdzie? / Wo?</i> – Jako napis na grobie Heinego na cmentarzu Montmartre.	283
Anno 1829 (1831)	
Wiersz napisany przed wyjazdem z Hamburga, poza strofą piątą Razem z następnym w rękopiśmiennym zapisie Ze zbioru <i>Gedichte</i> (1839).	183

Spis rzeczy

Anno 1839 (1839)	
<i>Schildy dębowy gaj</i> , skojarzone cechy małego miasteczka i dębów jako cech niemieckości. W <i>Das Buch Le Grand</i> H. pisał nie bez ironii: »Siedem miast, Schilda, Krähwinkel, Polkwitz, Bockum, Dülken, Göttingen i Schöppenstädt będą po mojej śmierci spierać się o zaszczyt, że są moją ojczyzną.« W książce o Ludwiku Börne wspominał: »O Schildo, moja ojczyzno!«	184
Zła gwiazda / Unstern	185
Niemcy! / Deutschland!	
Publ. »Zeitung für die elegante Welt« 1842, 11. Wiersz nieprzejęty do WN.	186
NOWE NIEMIECKIE PIEŚNI (1842)	
W rękopisie podtytuł <i>Wiersze czarno-czerwono-złote</i> .	
Na przybycie nocnego strażnika do Paryża / Bei des Nachtwächters (1841)	
Adresatem jest Franz Dingelstedt, autor <i>Pieśni kosmopolitycznego nocnego strażnika</i> (1841), który przyjechał do Paryża, aby uniknąć prześladowań z powodu tej publikacji, i poznał wtedy Heinego osobiście. Por. wiersz <i>Do nocnego strażnika</i> .	187
Zapowiedź / Verheißung	188
Dziecko / Das Kind	
Niemcy po objęciu władzy przez Fryderyka Wilhelma IV (1840), który na krótko obudził liberalne nadzieje.	188
Tendencja / Die Tendenz (1841)	189
<i>Herwegh</i> , skowronku żelazny / <i>Herwegh</i>	190
<i>Hoffmannie</i> , Brutusie niemiecki / <i>O Hoffmann</i>	190
<i>Śpiewasz jak ongiś Tyrteusz śpiewał</i> / <i>Du singst wie</i>	
Za adresata uchodzi Hoffmann von Fallersleben.	191
NOWE WIERSZE (1842)	
Nieznajoma / Die Unbekannte	
Trzecia zwrotka opuszczona w wyd. WN 1852.	191
Odmiana / Wechsel	192
WIERSZE (1843)	
Żegluga życia / Lebensfahrt	193
Myśli nocne / Nachtgedanken	
Matka Betty Heine (1771–1859) mieszkała w Hamburgu. Wiersz napisany na początku 1843, pierwszą po wyjeździe podróż do Niemiec Heine odbył w maju tego roku.	194
Tamburmajor / Der Tamburmajor	
Emblematyczna postać Rewolucji Francuskiej, opisana przez H. wcześniej w <i>Ideen. Das Buch Le Grand</i> (1827). Przypomniana z okazji pochowania prochów Napoleona w Paryżu 1841: »Rzeczywiście, ten biedny francuski tamburzysta, zdawało się, wystąpił pół zmurszały z grobu, to był tylko błąd cień w brudnej poszarpanej kapocie, śmiertelnie żółta twarz, z wielkimi wąsiskami, które smętnie zwisały przez pobladłe wargi, oczy były jak wypalona lufa, w której tliły się tylko nieliczne iskiereki, a przecież po jednej z tych iskierok rozpoznałem pana Le Grande. / On rozpoznał też mnie i pociągnął mnie na murawę, i tak siedzieliśmy znowu jak dawniej, kiedy na bębnie uczył mnie francuskiego i nowszej historii. To był jeszcze ciągle ten dobrze znany, stary bęben, i wprost nie mogłem się nadziwić, jak on ocalił go przed rosyjską pa-	

Spis rzeczy

zernością. Brzmiał teraz znów jak dawniej, nie mówiąc przy tym nic. Ale choć wargi były przykro zaciśnięte, tym więcej mówiły jego oczy, które rozjarzały się zwycięsko, kiedy bębnił te dawne marsze. Topole koło nas drżały, kiedy kazał zagrznieć czerwonemu marszowi gilotynowemu. Także dawne walki wolnościowe, dawne bitwy, czyny cesarza, wyběbnił jak zawsze, i zdawało się, jakby bęben sam był żywą istotą, która się cieszyła, że może wypowiedzieć swoją wewnętrzną ochotę. Słyszałem znów grzmienie armat, gwizd kul, harmider bitwy, widziałem znów śmiertelną odwagę gwardii, widziałem znów więcej chorągwie, widziałem znów cesarza na koniu – ale stopniowo wkradła się w to radosne kłębowisko ton smutny, z bębna wydobywały się tony, w których najdziksze jęki i najstraszniejsze żale niesamowicie się ze sobą mieszały, to był marsz zwycięstwa i zarazem marsz śmierci, oczy Le Granda otwierały się widmowo szeroko, i widziałem w nich rozległe, białe lodowe pole, pokryte trupami – to była bitwa pod Moskwą.»	195
<i>Sowa pandekty badała / Die Eule studierte Pandekten</i>	197
Dawna róża / Alte Rose Nawiązanie do antycznej tradycji wierszy o źle starzejących się kobietach.	197
Pieśni pochwalne na cześć króla Ludwika I–II / Lobgesänge (1843) Publ. Deutsch-Französische Jahrbücher, wyd. A. Ruge i K. Marx, Paryż 1844.	198
ZE ZBIORU WIERSZE NA CZASIE (1844)	
Georg Herwegh Zob. przypis do wiersza <i>Audiencja</i> . Herwegh przebywał na paryskim wygnaniu 1842–1848 i poznał Heinego osobiście. – <i>fajki</i> , kojarzyły się z burzszenszaftami; <i>ukermarskich</i> , Uckermark, północna część marchii brandenburskiej, antonomazja dworu pruskiego; <i>Aranjuez</i> , w tej letniej rezydencji hiszpańskich królów rozgrywa się akcja dramatu Schillera <i>Don Carlos</i> (stąd pochodzi zwrot »Minęły piękne dni Aranjuezu«), przed królem Filipem stanął markiz Posa.	201
Wynaturzenie / Entartung	201
Adam Pierwszy / Adam der Erste	202
Nowy izraelicki szpital w Hamburgu (1846) / Das neue Podrzutek / Der Wechselbalg	203
Alegoria Prus; <i>sodomita</i> , aluzja do Fryderyka II, miłośnika psów.	204
ZE ZBIORU »VORWÄRTS!« (1844)	
»Vorwärts!« Pariser Deutsche Zeitschrift.	
Cesarz chiński / Der Kaiser von China Satyra na Fryderyka Wilhelma IV Pruskiego. <i>Konfucjusz</i> jako aluzja do Schellinga, <i>Wielka Pagoda</i> do kończonej właśnie katedry Kolońskiej, <i>Order Smoka</i> do restytuowanego Orderu Łabędzia.	204
Na uspokojenie / Zur Beruhigung	206
Nowy Aleksander I–III / Der neue Alexander (1844)	
Wiersz nieprzejęty do WN. – <i>Historyczna szkoła</i> , krąg ultrakonserwatywnych prawników pod wodzą Karla von Savigny przy pruskim dworze.	
<i>To jest król w Thule... / Es ist ein König</i>	207
Pierwsza wyprawa / Erster Feldzug	208
<i>Mój mistrz, mój Arystoteles / Mein Lehrer</i>	209

Spis rzeczy

- Radca kościelny Prometeusz / Kirchenrat Prometheus
 Profesor teologii i radca kościelny Heinrich Paulus, opublikował 1843 z komentarzem wykład Schellinga bez jego zgody. 209
- Tkacze śląscy / Die schlesischen Weber
 Pierwsza wersja pt. *Biedni tkacze / Die armen Weber* powst. 1844 (publ. jako ulotka), ostateczna 1845 (zob. *Karol I*). Krwawo stłumione powstanie tkaczy śląskich z Bielawy (Langenbielau) i Pieszyc (Peterswaldau), 4/5 czerwca 1844. 210
- Doktryna / Doktrin 211
- Zachęta / Erleuchtung
 »Michel« jest u Heinego figurą Niemca. Pieśń bohatera, aluzja do *Heldenlied* Herwegha. 211
- Poczekajcie tylko / Wartet nur (1844) 212
- Ze zbioru *WIERSZE NA CZASIE* (1844)
- Henryk / Heinrich
 Najwcześniejsza trzyzwrotkowa wersja pt. *Heinrich IV* zapisana w Berlinie 1821, publ. »Zuschauer«, Berlin 1822, średnia, pt. *Canossa*, czterozwrotkowa, publ. »Zeitung für die elegante Welt« 1839, poszerzona o dalsze dwie zwrotki na użytek *Wierszy nowych* 1844. – *Matylda*, właściciela zamku w Kanossie, podejrzewana o intymne związki z papieżem. 212
- Świat na opak / Verkehrte Welt
 Liczne aluzje: *Wilhelm Häring*, powieściopisarz historyczny, przeszedł na stronę liberalów; *Ludwig Tieck*, autor komedii *Kot w butach*, wystawił 1841 w Poczdamie *Antygonę*; poświęcona 1842 przez króla Ludwika I Bawarskiego Walhalla koło Ratzynby; *Ferdinand Maßmann*, germanista i gimnastyk; *ukermarski monitor*, od Uckermark, aluzja do urzędowej »Preußische Allgemeine Zeitung« i zamieszczonej tam anonimowej polemiki z Georgem Herweghem jako autorem *Gedichte eines Lebendigen / Wiersze żyjącego* (wydanego w Zurychu w maju 1841). 213
- Do nocnego strażnika / An den Nachtwächter
 Styczeń 1844. Franz Dingelstedt, autor *Lieder eines kosmopolitischen Nachtwächters*, z którym H. zaprzyjaźnił się podczas jego pobytu w Paryżu, udał się 1842 do Paryża, a następnie objął na dworze króla Wirtembergii w Stuttgarcie stanowisko bibliotekarza i wykładowcy (Vorleser) z tytułem hofratora. Por. wiersz *Eks-strażnik*, zamieszczony w *Lamentacjach*. 214
- Nasza marynarka / Unsere Marine
 Do cyklu *Wiersze na czasie*. – Był pomysł, aby okrętom nowo tworzonej floty nadawać patronów ze sfery niemieckiego życia duchowego. *Sonety o flocie / Flotte-Träume* ogłosił 1843 Freiligrath; *Prutz*, Robert, pisarz; *Gustav Schwab*..., należeli do tzw. szwabskiej szkoły poetów; *czarny księżyc*, aluzja do wiersza Freiligratha *Król Maurów* z niefortunnym obrazem ciemnego księżycyca w jasnych chmurach; *Birch-Pfeiffer*, Charlotte, aktorka. 215
- 1844–1851
- Eks-żyjący / Der Ex-Lebendige
 Wiersz zamieszczony w *Lamentacjach* obok wiersza *Eks-strażnik*. Tytuł jest aluzją do tytułu poezji Herwegha *Gedichte eines Lebendigen*, który występuje tu w postaci Brutusa; *Kasjusz* to Franz Dingelstedt; *Matzerath*, Christian Joseph, poeta reński, krytykował Heinego 219

Spis rzeczy

ZE ZBIORU »ROMANCE« (1844)	
Fortuna	220
Święto wiosny / Frühlingsfeier	220
Z pewnego listu / Aus einem Briefe	
W rękopiśmiennym zbiorze Romance. W wersji pierwotnej zamiast poety jest orzeł i nie ma postaci świetlika, jest natomiast końcowe didascalium: »Mizerna nocna lampka występuje, / wspomina popioły Napoleona / i gąsieniec bez słowa. Z oddali dobiega smutna / Muzyka Meyerbeera lub Halevy'ego. Kurtyna opada / (nb. nie uszkadzając się).« Czołóg poprzedzał wstęp: »Co cię obchodzą moje spojrzenia? Misterium w jednej odsłonie. Osoby: Ono [ona], Słońce. On, oślepiiony Orzeł. Chór żab. Chór małp. Chór kreków. Sztuka rozgrywa się podczas objęcia ministerium przez Guizota 1841.« Guizot objął funkcję prezesa rady ministrów po ustąpieniu Thiersa, który pragnął budować świadomość narodową na kulcie Napoleona. Heine pisał w styczniu 1841: »Cesarz jest martwy. Z nim umarł ostatni bohater w starym stylu, i nowy świat filistrów odetchnął, jako uwolniony od świetlistej zmyry.« – Nie sposób oprzeć się wrażeniu podobieństwa gatunkowego do <i>Teatryku Zielonej Gęsi</i> Galczyńskiego.	221
<i>Lepiej w końcu się obrócił / Besser hat es sich gewendet</i>	
W księdze <i>Historie tonu Romanzero</i> , z cyklu <i>Pomare</i> , IV. Inię królowej Tahiti, przydane 1844 paryskiej tancerce Elise Sergent, zm. 1846.	222
Wędruj! / Wandere! (1845)	223
Karol I / Karl I	
Publ. <i>Album. Poezje oryginalne</i> . Wyd. Hermann Püttmann, Borna 1847, pt. <i>Kołysanka</i> (tu również ostateczna wersja <i>Tkaczy śląskich</i>). Nakład został skonfiskowany, wydawca żył na emigracji w Szwajcarii. – <i>Eiatopēja</i> , przysiężka w starej francuskiej kołysance, z której zostały przejęte refrenowe motywy.	224
Zamkowa legenda / Schloßlegende	
Pariser Horen, 1.5.1847. – <i>nie jak ogier</i> , aluzja do bezdzietności króla, podobnie w <i>Cesarzu chińskim</i> . We wcześniejszym rękopisie podtytuł <i>Włoska saga</i> , w czystopisie realia włoskie zamienione na niemieckie (w publikacji paryskiej stało się to możliwe).	225
Walkirie / Valkyren (1847)	226
ZE ZBIORU »DO OLLI«	
Aniołowie / Die Engel (1847)	227
Mułowatość / Maultiertum	
Odnosi się do króla pruskiego Fryderyka Wilhelma IV. – <i>Bajard</i> , koń Rinalda w poemacie Ariosta <i>Orland szalony</i> .	227
Zima / Winter	228
Helena	229
Mądre gwiazdy / Kluge Sterne	229
Symbolika nonsensu / Symbolik des Unsinnis	
Satyra na prymitywnie spekulatywny ateizm w środowiskach rzemieślniczych.	229
Pycha / Hoffart	
Inię Gudel występuje u Heinego w innym miejscu odniesione do hamburskiej prostytutki.	231

Spis rzeczy

- W październiku 1849 / Im Oktober 1849
 Wiersz włączony potem do cyklu *Łazarz*, po wierszu *Do Aniolów*. – Kłeska węgierskiej republiki. – *Święto Goethego*, w setną rocznicę urodzin; śpiewaczka Henriette Sontag, wznowiła występy po dłuższej przerwie; *Tak leżałem...*, z *Henryka IV* Szekspira I II,4, gdzie Falstaff opowiada o swoich przewagach bitewnych; *bohaterzy dawne*, z początku *Pieśni o Nibelungach*; *wół i osioł* jako Austria i Rosja. 233
- Michel po Marcu / Michel nach dem März
 Frankfurter Musen-Almanach, 1851. Ernst Moritz Land i Friedrich Ludwig Jahn, dla Heinego symbole niemieckiego nacjonalizmu. 235
- Po tej i tamtej stronie Renu / Diesseits und jenseits (1850)
 Wiersz nieprzejęty do zbioru *Romanzero*, pozostał w rękopisie. 236
- Morfina / Morphine
 Jw. – Bliźniacze postaci Hyponosa, Snu, który usypiał ludzi gałązką maku przyłożoną do czoła, i Tanatosa, Śmierci, z płonącą pochodnią. 236
- Dwaj rycerze / Zwei Ritter
Polaków kraj, oryg. Polackei (jak »Słowakei«); pisownia nazwisk: Crapülinski (od franc. crapule), Waschlapski (od niem. Waschlappen), Schelmufski, Schelmuffsky, nazwisko znane z XVII-wiecznego (1698) poematu komicznego o niemieckim podróżniku-samochwale; Uminski, jak Jan Nepomucen Umirski, generał Wojska Polskiego, uczestnik insurekcji kościuszkowskiej, wojen napoleońskich i powstania listopadowego; Eskrokewitsch (od franc. escroquer), Eselinski (od niem. Esel). Trudno odgadnąć, do jakiej publiczności kierował H. tę satyrę na dwóch polskich wyzutych z ojcowizny i zubożałych emigrantów polistopadowych. 237
- 1851–1855
 Ze zbioru ROMANZERO, KSIĘGA DRUGA: LAMENTACJE (1851)
- Szczęście to jest dziewczka płocha / Das Glück ist eine
 Motto do księgi Lamentationen. 239
- Leśna samotność / Waldeinsamkeit
 Pieśń o trzech pomarańczach, aluzja do: Carlo Gozzi, *L'amore delle tre melarance* (1791); alraunki, od baśniowej Alrauny, powstałej z korzenia mandragory; skrzypiec pełne, aluzja do bawarskiej pieśni ludowej *Der Himmel hängt voll Geigen*, zapisanej w Cudownym rogu chłopca. 239
- Eks-strażnik / Der Ex-Nachtwächter
 Por. wiersz *Do nocnego strażnika*. – Życiem ciesz się..., z pieśni Martina Usteri (1763–1817), która z melodią Hansa-Georga Nägeli stała się popularna; Maßmann, zob. przypis do wiersza *Świat na opak* i posłowie do *Romancera*; Wallhalli twórca, król Ludwig I Bawarski; Cornelius, Peter (1783–1867), malarz ze stowarzyszenia Nazareńczyków (nosili długie włosy), przystąpił 1843 do berlińskiego *Gesetzlose Gesellschaft*; hiszpańskie *Sanctum Officium* zostało rozwiązane 1834; ta hiena, Joseph G. Görres (1776–1848) nazwał w *Romantische Schule* H. hieną; swą winę, syn Guido (1805–1852) jako wydawca *Historisch-politische Blätter* nie mógł dorównać osobowości ojca; Dollingerius, Ignaz von Dollinger (1799–1880), ksiądz i profesor teologii na Uniwersytecie Monachijskim, atakował Heinego, kiedy ten ubiegał się o tamtejszą profesurę; Huttena, Ulrich von Hutten (1488–1523); satyryczny zbiór *Epistulae obscurorum virorum* ukazał się w latach 1515–17; zamek Ebernburg w paśmie Hunsrück był siedzibą Franza von Sickingen, przyjaciela von Huttena. 244

Spis rzeczy

Mitologia / Mythologie	248
Niewierny / Der Ungläubige	248
K.-jamer / K.-Jammer	249
Na pokój domowy / Zum Hausfrieden	249
Dokąd teraz? / Jetzt wohin?	250
Rzetelność / Solidität	251
Autodafé	251
ŁAZARZ	
Bieg świata / Weltlauf	252
Spojrzenie wstecz / Rückschau	252
Zmartwychwstanie / Auferstehung	253
Śmiertelni / Sterbende	254
Lumpiarstwo / Lumpentum	255
Wspomnienie / Erinnerung	
Zdarzenie opisane w Obrazach z podróży: kolega szkolny z klasztoru Franciszkanów w Düsseldorfie na wezwanie H. uratował kota, który wpadł do wody, ale sam utonął.	255
Niedoskonałość / Unvollkommenheit	
Maßmann, zob. przypis do wiersza <i>Świat na opak</i> .	256
Życzliwe przestroga / Fromme Warnung	257
Wyziębiony / Der Abgekühlte	257
Stracone pragnienia / Verlorene Wünsche	
W domyśle kuzyn Carl Heine, na którym H. się zawiódł w trakcie postępowania spadkowego	258
Święto wspominków / Gedächtnisfeier	
Żadnej mszy... por. Horacy, P. II 20, 21–24; Pauline Rogue, przyjaciółka Matylda.	259
Spotkanie po latach / Wiedersehen	
Ostatnie wersy parafrazują balladę Bürgera Lenora: »Der Mond scheint hell! Hurra! Die Toten reiten schnell« / Księżyc świeci jasno!	
Hura! Umarli jadą szybko.	260
Pani Troska / Frau Sorge	261
Do Aniołów / An die Engel	261
Zły sen / Böses Geträume	262
Ona gaśnie / Sie erlischt	263
Ostatnia wola / Vermächtnis	263
Enfant perdu	264
Pieśń markietanki / Lied der Marketenderin	
Wiersz ten miał dramatyczne przygody. Pierwsze trzy zwrotki zapisane zostały w rękopisie 1838 zawierającym uzupełnienia do trzeciego wydania <i>Księgi pieśni</i> 1839, nie znalazły się w nim jednak, prawdopodobnie z powodu zastrzeżeń (obaw) wydawcy. W połowie lat czterdziestych Heine dopisał pozostałe zwrotki i po dziesięciu latach podjął próbę opublikowania go wraz ze swoją <i>Pieśnią nad pieśniami</i> w <i>Musen Almanach</i> , wydawanym w Würzburgu przez Christiana Schada. Ukazał się w roczniku 1854, ale jego upowszechnianie zostało zabronione. – Markietanki opiekowały się żołnierzami i ich wyposażeniem, cerowały mundury i handlowały poszukiwanymi towarami, zdane podczas wojny na niepewny los. W <i>Rapsodzie o miłości i śmierci</i> kometa Krzysztofa Rilke występują w czerwonych kapeluszach.	265

Spis rzeczy

Ze zbioru WIERSZE 1853 i 1854

W: *Pisma zmieszane. Poezje. 1853 i 1854 / Vermischte Schriften von Heinrich Heine*, t. 1, Hamburg 1854.

I

Pragnąc spokoju / Ruhelechend

tortury pianoforte, w mieszkaniu przy Rue d'Amsterdam H. cierpiąc z powodu zbyt głośnych ćwiczeń sąsiada; *Giacomo*, Meyerbeer, do którego Heine odnosił się wtedy krytycznie; *nie zrodziła*, odniesienie do Hi 3,11 267

II

W maju / Im Mai

267

III

Ciało i dusza / Leib und Seele

W oryg. wiersz rymowany parzyście. 268

V

Babilońskie troski / Babylonische Sorgen

W oryg. wiersz rymowany parzyście. 269

VII

Zamek afrontów / Affrontenburg

Dom letni stryja Salomona Heine w Ottensen, dziś muzeum w Hamburgu. Boreasz jako alegoria stryja. Niemiecki wydawca nie omieszkał zaznaczyć, że nie był to zamek, lecz raczej willa. 271

VIII

DO ŁAZARZA

Porzuć parable święte / Laß die heiligen Parabolen 273

Głowę na serce mi skloniła / Es hatte mein Haupt 273

Jak wolno pełźnie po swej drodze / Wie langsam kriechet 274

Ujrzałem raz rozkwitłe kwiaty / Einst sah ich viele Blumen blühen 275

Widziałem śmiechy ich, uśmiechy / Ich sah sie lachen 275

Błyskawica, nagle rozświełająca / Ein Wetterstrahl 276

Postać tej prawdziwej Sfinks / Die Gestalt der wahren Sphinx 277

Nie wabią mnie łąki niebiańskie / Mich locken nicht 277

IX

Ważka

278

X

Wniebowstąpienie / Himmelfahrt

Polaki, oryg. *Polacken*. Każdy język, obok oficjalnych, wytwarza swobodniejsze, czasem przyjazne, czasem ironiczne, czasem dyskryminujące określenia narodowości, jak w polskim: Niemiaszki, Niemce, Szwaby, Francuziki, Angliczanie, Italiałiańcy, Pepiki, Moskale, Ruscy itp. Słownik braci Grimmów podaje określenie XVI-wieczne: »die Sarmater, jetz Polecken genant«; znaczenie dyskryminujące jest nowszego pochodzenia; *Malibran*, hiszpańska śpiewaczka Maria de la Felicidad Garcia (1808–36), znana pod nazwiskiem pierwszego męża; *Rubini*, Giovanni Bartista, włoski tenor; *Tamburini*, Antonio, włoski baryton. 280

XII

Filantrop / Der Philantrop

283

Spis rzeczy

XXI

Audienca / Die Audienz

W rękopisie podtytuł *Dawna opowiadka* (dla niepoznaki). – W ostatniej fazie przygotowań książki Heine zastąpił *Audiencją* ostrzejszy wiersz satyryczny *Simplicissimus I*. – Herwegh opublikował 1842 list otwarty do króla Fryderyka Wilhelma, został przez niego w listopadzie 1842 przyjęty, a następnie wydany z Prus pod eskortą policyjną; *Tak mówił król...*, stylizowana aluzja do ballady Goethego; *Śpiewak*; *Szwabów siedmiu*, aluzja do baśni braci Grimmów *Siedmiu Szwabów*; *Wolfgang Menzel*, często przez Heinego atakowany szwabski krytyk literacki; *Gdybym miał*, cytaty z wydanego przez Karla Simrocka *Teatryku lalkowego Doktora Fausta*; *zwróćcie, Sir, mojemu ludowi wolność*, aluzja do sceny z *Don Carlosa* Schillera, w której markiz Posa żąda od króla uznania wolności myśli. 286

Simplicissimus I (1854)

Wiersz wycofany z druku i nieogłoszony za życia autora, zob. przypis do *Audienca*. Do Gerga Herwegha, na kanwie militarnych klęsk walczącego w Badenii podczas rewolucji 1848 Niemieckiego Legionu Demokratycznego Herwegha; *Obce ci były...*, aluzja do zmiany charakteru Herwegha po ślubie 184 z Emmą (1817–1904), córką zamożnego handlarza jedwabiem i bankiera; *Czy to ten mąż...*, wolnościowe, zakazane w Prusach wiersze Herwegha z tomu *Gedichte eines Lebendigen* (1841, część 2. 1844, Wiersze żyjącego) odnosiły się do epistolarnej relacji z podróży do Anglii księcia Hermanna von Pückler-Muskau pt. *Briefe eines Verstorbenen* (180, Listy Umarłego); *Listy protestu*, Herwegh ogłosił protestacyjny list otwarty do pruskiego króla Wilhelma IV, w wyniku czego został wypędzony z Prus i znalazł się na emigracji w Paryżu, zob. wiersz *Audienca*; *Z bitwy się oddalił* – Horacy pisze o tym w P. II 7,9–10. 288

Ze spuścizny 1854–1855

Ostrzeżenie (*Nie urażaj*) / Warnung 291

Dolina boleści / Jammertal (1855) 291

Osły wyborcze / Die Wahl-Esel

Z cyklu Bajki / Fabeln. Tłem są obrady delegatów Zgromadzenia Narodowego we frankfurckim kościele Św. Pawła. 292

Koń i osioł / Pferd und Esel (1855)

Z cyklu jw. 295

ZE ZBIORU »DO ŁAZARZA« (1853–1855)

Mój dzień był pogodny... / *Mein Tag war heiter* (1854) 297

Bukietu, który Matylda mi wiazała / *Den Strauß* 297

Byłem, moje jagniątko, pasterzem / Ich war, o Lamm
Wiersz napisany dla żony Matyldy. 298

DO ŁAZARZA

Kto ma serce... / *Wer ein Herz hat* 299

Kiedy pijawka się dość napiła / *Wenn die Blutegel* 299

Jak piękny jest... / *Wie schön er ist* 300

Odchodzący / *Der Scheidende* 300

Ta miłość zaczęła się w marcu / *Die Liebe begann* 301

Kaprysym dziwnym – myśl to śmiała! / *Für eine Grille* 302

Spis rzeczy

<i>Nocą, w ducha dzikiego mocy / Nachts, erfaßt</i>	302
<i>Nie zazdroszczę synom szczęścia / Die Söhne des Glücks</i>	303
<i>Bardzo straszna i niezdrowa / Ganz entsetzlich ungesund</i>	304
<i>Niech nie będzie pamiętany / Nicht gedacht</i>	
Wolf, znajoma z Düsseldorfu.	305
<i>Płoną, falują w mózgu pochody / Mir lodert und wogt...</i>	306
<i>Dobra rada / Guter Rat</i>	308
<i>Celimena / Celimene</i>	308
<i>W szkle klepsydry widzę już / Ich seh im Stundenglase</i>	309
<i>Rozejm / Vermittlung</i>	309
<i>[DLA MOUCHE]</i>	
Tak nazwana adeptka literatury Elise Krinitz (ur. 1825), odwiedzała H. i pozyskała jego uczucie. W najpóźniejszych wierszach H. wrócił do swojego najwcześniejszego motywu, niecierpliwego czekania na bliską osobę.	
<i>Wiążą cię myśli mych koleje / Dich fesselt</i>	310
<i>Kwiat lotosu / Lotosblume</i>	311
<i>Słowa! słowa! żądnych czynów! / Worte! Worte!</i>	311
<i>Szarp gorącymi obcęgami / Laß mich mit glühnden...</i>	312
<i>Przyśniła mi się letnia noc / Es träumte mir</i>	
W oryg. wiersz rymowany krzyżowo.	313
<i>Od tłumacza</i>	319
<i>Indeks tytułów i incypitów</i>	325
<i>Układ tomu</i>	357
<i>Wykaz skrótów</i>	358